

**Samen
op de
'laan van
Europa'**

100 jaar Tsjechië &
Slowakije in Nederland

Vooraf

In Tsjechië en Slowakije komen in 2018 herdenkingen van drie keerpunten in hun geschiedenis tezamen. Honderd jaar geleden ontstaat Tsjecho-slowakije, vijftig jaar later maakt de invasie van legers van de Sovjet-Unie en andere leden van het Warschaupact een einde aan de ‘Pragse Lente’ en vijftentwintig jaar geleden gaan Tsjechië en Slowakije ieder hun eigen weg als onafhankelijke staat.

In elk van die honderd jaar zijn er raakvlakken met Nederland: politieke en culturele, economische en sportieve, gewichtige en lichte, zakelijke maar ook heel persoonlijke. We geven daarvan bij ieder jaar een of meer voorbeelden in de vorm van een gebeurtenis, ontwikkeling of anekdote.

Vijftentwintig verhalen die gekoppeld zijn aan voor dit boek gemaakte foto's van locaties in Nederland illustreren zulke raakvlakken en gaan ook in op momenten uit eerdere eeuwen.

Vaak dwingen gebeurtenissen tot het maken van keuzes, zoals in 1968, halverwege deze honderd jaar. We geven hiervan symbolisch midden in het boek voorbeelden in verhalen over keuzes van politici en van een ambassadeur, maar ook van ouders en hun kinderen en zelfs van jonge geliefden.

Wat er honderd, vijftig en vijftentwintig jaar geleden gebeurde is geschiedenis. Het Tsjechische en Slowaakse herdenkingsjaar 2018 was een goede aanleiding naar dwarsverbanden met Nederland te zoeken en herinneringen daaraan op te halen. Het verraste ons hoeveel we er vonden, en hoe rijkgeschakeerd ze zijn, van belangstelling voor de ‘vluchteling’ Comenius in de 17e eeuw tot vluchtelingen in de 20e, van betrokkenheid van regeringen en staatshoofden tot concurrentie op het voetbalveld, van vestiging van fabrieken over en weer tot kinderseries op de tv, en niet te vergeten de komst in Nederland van de muskusrat.

We hopen met de beschrijvingen en verhalen van wat we in archieven, kranten en geschiedenisboeken vonden bij oudere generaties de herinnering aan onze gemeenschappelijke geschiedenis te doen herleven en bij jongere de belangstelling ervoor te wekken.

Tot slot zouden we onze dank willen uitspreken voor de geestdriftige medewerking van Susan van Oostveen, haar collega's bij uitgeverij Pegasus en van Kees Mercks en voor de bijdragen van de sponsors die we op p. 156 vermelden. Voor gebruikte bronnen willen we verwijzen naar website www.cz-sk.nl.

Tekst:

Pieter J. Goedhart

Jan C. Henneman

Kryštof Krijt

Rebecca Krijt

Foto's:

Ivo Mostert

Tsjechoslowakije, Tsjechië en Slowakije, een eeuw contacten met Nederland

1918: Het begin

Verschillende Nederlandse dagbladen berichten op 29 oktober over geruchten die in Wenen de ronde doen over gebeurtenissen in Praag:

Het is op 28 oktober in Praag inderdaad nogal chaotisch, met als hoogtepunt de officiële verklaring dat ‘de zelfstandige Tsjechoslowaakse staat is geboren’.

Emil Filla, de Tsjechische kubistische schilder die aan het begin van de Eerste Wereldoorlog naar Nederland uitwijkt en zich daar aansluit bij het Tsjechische Anti-Oostenrijkse verzet, de ‘Tsjechische Maffia’, leest het krantenbericht in zijn Amsterdamse woning en viert de gebeurtenissen met zijn huisbaas. Ook die is opgetogen. ‘Jullie zijn vrij! Jullie zullen alles regelen zoals het hoort! Het wordt bij jullie beter dan bij ons! Het beste van de hele wereld. Ik kom naar jullie!’ Filla is een beetje beduusd: ‘Tot nu toe zagen we Holland als een voorbeeld in veel zaken. Zo moet het. Zouden we het maar ook zo hebben! En opeens geeft de geschiedenis ons de kans het echt zo, of zelfs nog beter, te regelen!’

Op 14 november kiest de Nationale Vergadering Tomáš Garrigue Masaryk tot de eerste Tsjechoslowaakse president. Zelf is hij dan nog in de Verenigde Staten, maar na een tocht met boot en trein komt hij uiteindelijk op 21 december in Praag aan. Vier jaar eerder, in oktober 1914, was Masaryk

in Rotterdam en leek de Tsjechoslowaakse staat nog heel ver weg. Maar het nieuwe land was er al ... in Masaryks denken.

Tegenover het 'Witte Huis'

Het zou als volgt gegaan kunnen zijn: prof. Tomáš Garrigue Masaryk loopt in oktober 1914 Hotel Weimar op de Spaanschekade in Rotterdam uit. Aan de overkant van de Oude Haven kijkt hij naar het imposante, in art nouveau stijl gebouwde 'Witte Huis'. In gedachten ziet hij een staat voor zich met een naam die nog nooit op landkaarten heeft gestaan: Tsjechoslowakije.

Masaryk is in het dan neutrale Nederland om er in het geheim de Schotse historicus en publicist Robert William Seton-Watson te ontmoeten. Seton-Watson voegt zich bij hem in Hotel Weimar. In dit hotel en wandelend over de Rotterdamse kades bespreken ze wat de in juli uitgebroken oorlog de volken in Midden-Europa zou kunnen brengen. Ze zijn voorzichtig, want in het 'Witte Huis' tegenover hun hotel is het Duitse consulaat-generaal gevestigd van waaruit waarschijnlijk ook Duitse agenten worden aangestuurd. Indien Oostenrijk-Hongarije en Duitsland de oorlog zullen verliezen, zou er ruimte kunnen ontstaan voor nieuwe staten. De staat waaraan Masaryk denkt omvat Bohemen, Moravië, Tsjechisch-Silezië, Slowakije en later ook Subkarpatisch-Roethenië, landen die er al eeuwenlang zijn en deel hebben uitgemaakt van verschillende rijken.

Seton-Watson doet verslag van Masaryks visie in een memorandum dat via kennissen op de ministeries van Buitenlandse Zaken in Londen, Parijs en Sint-Petersburg belandt, de tegenstanders van Oostenrijk-Hongarije en Duitsland. De gesprekken in Rotterdam betekenen het begin van Masaryks streven internationaal steun te krijgen om Tsjechen en Slowaken onafhankelijk te maken.

Na vier verschrikkelijke oorlogsjaren wordt Masaryks visie in 1918 werkelijkheid: Oostenrijk-Hongarije en Duitsland verliezen de oorlog en op de

Monument 'T.G. Masaryk en Rotterdam' en het 'Witte Huis', Geldersekaade, Rotterdam

28e oktober roepen Tsjechen en Slowaken in het Obecní Dům te Praag de onafhankelijkheid van Tsjechoslowakije uit. Haar grenzen volgen de lijnen die Masaryk in Rotterdam aan Seton-Watson schetst. Het huidige Tsjechië viert de 28e oktober nog steeds als nationale feestdag, in Slowakije is het een gedenkdag.

De historische betekenis van Masaryks bezoek aan Rotterdam verdient aandacht. Gert Andeweg wijdt er een studie aan in het prestigieuze *Rotterdam's Jaarboekje 2014*. Dan herleeft het idee dit bezoek blijvend te herdenken. Mede door steun van het Centrum Beeldende Kunst Rotterdam en sponsors uit Nederland, Tsjechië en Slowakije staat er binnen een jaar een monument op de Geldersekaade voor het 'Witte Huis'. Het werk van Hans Citroen geeft de contouren weer van het nieuwe Tsjechoslowakije met op de sokkel een portret van Masaryk en een verklarende tekst. Citroen kiest deze plek om de herinnering levend te houden aan Hotel Weimar, waar Masaryk en Seton-Watson elkaar ontmoeten, maar dat bij het Duitse bombardement op Rotterdam in 1940 verwoest is. In een kijker aan de sokkel zie je een oude afbeelding van Hotel Weimar, die als het ware vervloeit met de huidige bebouwing aan de overkant van de Oude Haven. Wie in Nederland op Google Maps 'Masaryk' invult, krijgt als eerste hit de locatie van het monument. Het is ook opgenomen in een wandeling langs plaatsen waar in Rotterdam tijdens de Eerste Wereldoorlog spionnen actief zijn. In juni 2018 maakt een ploeg van de Tsjechische televisie opnames bij het monument 'T.G. Masaryk en Rotterdam' voor een documentaire over plaatsen die Masaryk tijdens de Eerste Wereldoorlog bezoekt.

De grenzen van het Tsjechoslowakije dat Masaryk in 1914 in Hotel Weimar tegenover het 'Witte Huis' schetst worden in 1920 bij het Verdrag van Trianon bekrachtigd. Het land telt dan ongeveer dertien miljoen inwoners, onder wie zo'n zeven miljoen Tsjechen, twee miljoen Slowaken, drie miljoen Duitsers, driekwart miljoen Hongaren, een half miljoen Roethenen en vijfenzeventigduizend Polen. De samenstelling van de bevolking speelt een belangrijke rol in de geschiedenis van de nieuwe staat.

Spelen met water

In de twintigste eeuw leggen zowel Nederland als Tsjechoslowakije omvangrijke waterwerken aan. Ze bouwen daarmee voort op werken uit voorbije eeuwen. Nederlanders strijden al eeuwenlang tegen het water, met als resultaat dijken, polders en ingenieuze waterwerken. Maar ook de Tsjechen zijn al eeuwenlang bezig. Vanaf de twaalfde eeuw hebben ze door het hele land meer dan twintigduizend visvijvers aangelegd, met als een van de gevolgen dat de karper er het traditionele kerstmaal is. In de twintigste eeuw komen er grote stuwmeren bij. De Tsjechen en de Slowaken richten zich op rivieren waarvan het stroomgebied een belangrijk deel van de landen bestrijkt: in Tsjechië de Vltava (Moldau) en in Slowakije de Váh. Ze bouwen op beide rivieren een stelsel van dammen, die grote stuwmeren doen ontstaan. Die krijgen een rol bij de energie- en watervoorziening en helpen bij het voorkomen van overstromingen en reguleren van de waterstanden voor de scheepvaart. Vaak hebben ze ook een recreatieve functie. Het grootste stuwmeer aan de Vltava, het Lipnomeer, is na het opengaan van de grenzen in Europa een geliefde plek voor de Nederlandse vakantie-ganger, maar ook de Nederlandse ondernemer komt aan zijn trekken. Jan Wilzing, tijdens zijn advieswerk in de agrarische sector al verliefd op het land, verstuurt direct na de val van het communisme vijftienhonderd brieven naar gemeenten met de vraag een camping van de overheid te mogen overnemen. Slechts vier van zijn brieven worden beantwoord. De reactie van de jonge burgemeester van Frymburk bij het Lipnomeer is positief. Hij wil zijn gemeente ontwikkelen en hoopt op inkomsten door de komst van vakantiegangers uit het westen. Wilzing huurt de camping voor vijftig jaar en trekt van begin af aan veel Nederlandse gasten. Dat doen ook de Tsjechen die in de zomer hun vakantiehuusjes langs het meer verhuuren, en het luxe vakantie-resort dat met geld van een Nederlandse investeerder wordt neergezet. Door beperkingen van de gemeente aan horeca en diensten op het resort, hebben de plaatselijke ondernemers maximaal profijt van de vakantiegangers. Al met al zal het percentage Nederlanders bij het Lipnomeer in de zomer weleens hoger kunnen zijn dan in het centrum van Amsterdam.

In het laatste decennium van de twintigste eeuw leveren Tsjechen een belangrijke bijdrage aan de Nederlandse waterwerken. Het sluitstuk van de

Deltawerken, de Maeslantkering op de Nieuwe Waterweg, bestaat uit twee enorme deuren, die via werkarmen met afmetingen van de Eiffeltoren verbonden zijn met twee bolscharnieren, het meest bijzondere onderdeel van de kering. De reusachtige scharnieren, tien meter in doorsnee en met een gewicht van 680 ton, zorgen ervoor dat de deuren bij het sluiten en openen van de kering in alle richtingen kunnen bewegen en daarbij ook nog kunnen meedeinen op de golven. Ze zijn voor een belangrijk deel gemaakt door Škoda in het Tsjechische Plzeň, de enige fabrikant die ze met de gewenste nauwkeurigheid kan fabriceren. Voor de Nederlander is dit misschien verrassend, want zij associëren de bedrijfsnaam Škoda in die periode nog niet met hoogwaardige technologie. Maar dat is inmiddels anders, de grappen die in Nederland over Škoda's de ronde deden, zijn inmiddels vergeten (wie weet er nog een?), het is weer een gerespecteerd automerk net als tussen de twee wereldoorlogen, wanneer ook autoliefhebber prins Bernhard een van de Škodamodellen in zijn autopark heeft.

1998: Tachtig jaar sinds het ontstaan van Tsjechoslowakije, maar de staat bestaat niet meer.

In februari berichten Nederlandse kranten over een kind van de koning van Bohemen. Een Delftse historica komt in het begraafboek van de Nieuwe Kerk in Delft bij de datum 27 mei 1625 de volgende vermelding tegen: 'een kint van de Coninck van Bohemen'. Het staat voor haar vast: de derde bijzetting in de grafkelder van Oranje-Nassau, na Willem van Oranje en zijn vrouw Louise de Coligny, was die van Louis, de zoon van de Winterkoning die op eenjarige leeftijd aan de pest is gestorven.

1999

In Nederland wordt de Nederlandse Vereniging voor Tsjechoslowaakse Wolfshonden opgericht. Een hondenras uit de Koude Oorlog. Daarin komt het Tsjechoslowaakse leger op het idee Duitse herders met wolven te kruisen. Het hoopt op een hond met een groot uithoudingsvermogen, die in grensgebieden dienst kan doen bij het opsporen, achtervolgen en zo nodig uitschakelen van spionnen uit het Westen of van afvalligen die het Oostblok willen ontvluchten. In 1958 worden de eerste wolfshonden geboren. De aanleiding is dus niet fraai, maar je kunt een dier menselijke dwalingen niet aanrekenen. Er zijn nog meer Tsjechische en Slowaakse hondenrassen, zoals de Slowaakse ruwharige staande hond (Slovenský

 Uitgeverij Pegasus

